

Herregården Moesgaard blev forhistorisk museum

Af: Skoutaksator Børge H. Larsen, Lindum Skovindergård, Tjele.

Særlig af artikel i Rummeteren - Skov Klub Information

Maj 1999

Herregården Moesgaard blev forhistorisk museum

Af: Skovtaksator Børge H. Larsen, Lindum Skovridergård, Tjele.

Skovhistorisk Selskabs ekskursion den 26. september 1998 havde samlet ca. 100 deltagere fra alle egne af landet

Jette Baagøe byder velkommen til dagens ekskursion.

Ved ankomsten blev der budt på dejlig kaffe og lækre rundstykker af Forhistorisk Museum. Velkomst ved Skovhistorisk Selskabs formand, museumsdirektør Jette Baagøe, og præsentation af dagens rundvisere arkæologerne Jesper Laursen, Bent Odgaard og Jens Jeppesen og skovrider Peter Brun Madsen.

Moesgaard har ligget et andet sted. Den første ejer var Jarl Ulfeldt. Det var vigtigt for hans datter jomfru Helvig Ulfeldt at få samlet noget gods. Fik landsbyen Store Fulden, der vel lå her på gårdspladsen. Efter Svenskekrigen måtte kongen overdrage Havreballegaard til Marselis. Marselis købte også Moesgaard samt Vilhelmsborg og Østergaard. Hans søn blev udnævnt til friherre med navnet Gyldenkrone. I årene 1776-78 byggede man den nuværende hovedbygning. Man anlagde et flot haveanlæg. Det var et lidt livligt liv, der blev ført af familien Gyldenkrone. I 1822 blev godset solgt til staten. Derefter blev Moesgaard købt i 1838 af Thorkil Chr. Dahl, der foretog en række forbedringer på godset, især i skoven. Datteren Bothilde Dahl overtog ejendommen i 1911. Hun var et elskeligt menneske. Hun døde i 1952.

Det var et faldefærdigt gods, der blev købt af Århus amt og en række omegnskommuner i 1960.

Globs plan

Arkæologen Glob lavede en plan for, hvordan en naturpark skulle indrettes. På grund af manglende økonomiske midler blev planen kun delvis gennemført med anlæg af Oldtidsskoven.

Århus universitet og museet har et nært samarbejde. Museet har en speciel status: Man foretager undersøgelser overalt i Danmark og i udlandet.

Efter denne udmærkede introduktion af Jesper Laursen, så man på rekonstruktionen af en stavkirke, der blev fundet rester af under Hørning kirke i 1960. Man har fundet en grundplan af stavkirken under stenkirken, fra slutningen af Vikingetiden. Man fandt et stykke tømmer (hammerbånd) fra stavkirken, så man kan se, hvordan tømmeret har været føjet sammen. Ved hjælp af dette tømmer er stavkirken dateret til 1060-1070. Kirken er bygget af egetræ.

Dahls enorme bibliotek

Selskabet gik derefter ind i hovedbygningen. Man så Dahls bogsamling. Han havde 15.000-16.000 bøger. Der er extra afstivning af gulvet, da det ellers ikke ville kunne holde til den store vægt. Fra biblioteket kunne man nyde den dejlige udsigt helt over til Mols. Videre til havestuen, hvor der står lidt af de gamle møbler. Desværre er der ikke meget tilbage af det oprindelige inventar, da der blev afholdt auktion efter Bothilde Dahls død. -Man kunne glæde sig over synet af det meget fine gulv, fra Jels savværk, samt de fine gardiner. Og så gik turen ud i haven, der er anlagt som parterrehave. Samtidig blev der anlagt en engelsk-romantisk have og en køkkenhave. Haven har ændret sig med tiden. Den strenge have har man ladet ændre til den landskabelige have. Man havde slyngede stier, så man kunne have gode oplevelser.

I den borgerlige have blev der anlagt en begravesplads. Nogle af familien Dahl er blevet "gået i graven". I forbindelse med den romantiske tidsalder, ville man også i døden være i pagt med naturen.

Kongeligt besøg

I 1861 blev der oprettet et antiquarisk selskab i Århus. Samme år kom Frederik VII til Jylland. På havnen blev majestæten den 8. juni modtaget af kammerherre Th. Dahl. Det sidste stykke af vejen

Moesgaard set fra haven.

til Moesgaard var der 200 ridende hønder, der ledsagede kongen. Om aftenen den 9. juni var der stor fest, og kongen gik rundt og talte med alle stænder..-

Fra begravelsespladsen begav man sig gennem æblehaven og ud over "Jens Mikkelsens toft", hvor der er en samling af rekonstruerede fortidsminder. Man nærmer sig skovmøllen ved Giber å ad den gamle møllevej. Møllen er nævnt i slutningen af 1500-tallet. Det var en privilegeret mølle, hvor man skulle male sit korn. Drevet meget fiskeri herfra. Man lod vandet strømme hurtigt gennem sluserne, så standsede man sluserne og tog ørrederne. Frokosten, vel den mest spartanske vi har oplevet i Skovhistorisk Selskabs historie, blev indtaget i Jægerstuen i Skovmøllen.

Århus kommunes skovdistrikt og Oldtidsskoven

Efter frokosten fortalte Brun Madsen interessant om Århus kommunes skovdistrikt.

Århus' borgere har ejet Rissskov siden 1396. I 1896 købte Århus kommune Marselisborg. Det var ikke for at få skov, men for at få byggegrunde. I 1935 købte man Strandskoven fra Moesgaard. Så fulgte resten af Moesgaard efter Bothilde Dahls død. I 1974 kom Vilhelmsborg til. Nu har vi fået en ny forvaltning med park og skov sammen. Vi har 1.500 ha skov og 5.000 ha landbrugsjord.

Det vi nu skal se på, er det, som kunstigt er lavet for at vise skovbilledet op gennem tiderne. Vigtigt, at der ikke kommer ting ind, der ikke hører til i tidligere tiders skovbillede.

Ude i Oldtidsskoven fortæller Bent Odgaard om mange spændende ting: Hvor får man viden fra om fortidens skove? Man bygger på pollenanalyser. Det meste pollen falder i søer og moser. Og det er baggrunden for at få information om skovens historie. Arkæologiske fund støtter også disse informationer. Det første vi møder på vor vandring: Den næsten første skov bestående af birk, røn, bævreasp og fyr. Den første vegetation efter istiden var tundravegetationen, men den kan vi ikke efterligne.

Hvor kom planterne fra? Det er en undtagelse, at vi befinder os i en periode, som den vi har nu. I 90% af

"Historisk billede". -Inskriptionen på den gamle bøg. "Løkpaat duFoKlø". 1987.

tiden i de forgående 2 mio. år, har skovtræerne været trængt ned til refugier i Sydeuropa. Disse refugier befandt sig 500 til 1.000 meter over havet.

Lind og ask skulle vandre fra sydsiden af Alperne herop. Hvordan de vandrer, er et spørgsmål? En af de arter, der kommer hurtigst, er hassel, der kom for Ca. 9.000

"Historisk billede". -Medens år siden, selv om Løkpaats bøg endnu var på den har tunge frugter. Den breder sig

tidligt over store områder. De første skove var meget åbne og med indslag af mange buske. Vi gør holdt ved den store eg, der står "før sin tid".

Denne Oldtidsskov giver os en større forståelse for det, der har været. På museet har man stor interesse for naturen.

I Danmark har vi en vestlig (Pyrenæerne) og en østlig (Karpatherne) linie. Men kan i denne sammenhæng ikke udfra pollenanalyser sige, hvordan det så ud. Vi har tabt nogle typer undervejs.

I Oldtidsskoven mangler vi alle de store græsædere. Nogle forskere vil idag have nogle af disse dyr tilbage..

Man skal se arternes tilpasning i refugierne og ikke i de "korte" istider. Vore små frimærker af naturskov er ikke store nok. Man kan glemme dem i diskussionen om udsætning

Man foretager analyser af de forskellige racers historie. Forskellige fyr i England, adskilt ved flere hundrede km. bredt bælte fra de nærmeste fyr. -Det er nemt at være skovrider her, man skal ikke vise ud.

Historien om Løkpaats bøg

Ude på Fiskermarken stopper vi op. Jesper siger: "Flere har spurgt til Løkpaats bøg, som vi ikke kommer forbi i dag. Men her er historien om træet. Lenström (Svenske) boede i Fulden. Han plejede at tage ud natten før, der skulle være jagt i skoven. Skovfoged Søren Peter Nielsen var den sidste af en stor børneflokk, og derfor fik han tilnavnet "Løkpaat" (Slikpot).

En aften, før der skulle være jagt, havde skovfogeden kommanderet sine folk ud på flere poster. Svenskes kammersjuk, Jens Lutterlawn, affyrede nogle skud ude fra en båd. Vagtpersonalet ilede ned til stranden. Imens var Svenske gået op i skoven, skudt et rådyr, brækket det op, og i bøgen ved stien skrevet

"LøKpaat, duFoKlø". Den lysende indskrift skar skovfogeden i øjet, og han søgte at få træet fældet, men det ønskede fru Dahl ikke. Ruinerne af bøgen står tilbage. -Mens Jesper så levende berettede om Svenske og LøKpaat, fløj raven hen over marken.

Vi passerer Fiskerhuset fra 1850. Længere henne ad kysten ser vi en høj. Jesper fortæller, at han først troede, det var en gravhøj. Men da han sparkede i den, viste det sig at være en teglovn, som Dahl også havde lavet. Leret blev æltet, og så blev det bragt her hen, hvor man strøg stenene, enten det var mursten eller tegl. Der er detaljerede regnskaber over, hvor mange sten, der blev brændt. Man har også hentet tørv til at fyre med.

I skovstykket øst for Bødkerhuset ser vi resterne af en gammel planteskole, en lille firkant indrammet af en vold. Ellers ikke så mange minder om skovbruget. Vi ved, at Dahl plantede 6.000 nåletræer ud. -Indkredsning af de gamle skove fra slutningen af 1700-tallet.

Lidt længere henne kan vi svagt ane en bronzealderhøj, hvor der er en dysse på. Det er en kunstig dysse, der har ligget i en linie fra Moesgaard og havens midtakse ned til stranden.

Skovrider Brun Madsen oplyser, at stranden bliver besøgt af 2 mio. mennesker om året. Skovdistriktet giver tilladelse til organiserede arrangementer, hvori der deltager 90.000 mennesker.

Skovens attraktion nummer eet: STILHED

I 1987 blev bilkørsel på mange skovveje afskaffet. Alle partier i byrådet var enige om, at motorkørsel skulle begrænses mange steder.

Skovdyrkingen bevæger sig efter modeluner. I dag drejer det sig om naturnært skovbrug. Efter krigen havde man ikke råd til almindeligt skovdrift, og gik derfor over til naturnært skovbrug.

Vi vil gerne have gamle træer i skoven, men har vi ingen unge, får vi heller ingen gamle. Store arealer i bøgeskoven er i år lagt ud til naturlig foryngelse.

"ALT VAR SOM ALTID"

Det prøver vi at praktisere i dag. Det lykkes fint i Fløystrup og Hørret. Nøglebiotop er et nyt begreb. Man er ved at finde ud af, hvad der er nøglebiotoper, og det vil staten give erstatning for. -Vi har prøvet at spørge folk, hvad de synes om dette skovbillede?

Skovarbejdere lærer om fortidens spor

Distriktets skovarbejdere har selv bedt om et kursus i, hvordan man kender højryggede agre, røser mm. Det var et smukt initiativ.

Og Jesper kom og fortalte om fortidens spor.

Hertil bemærker Jesper: "Vi skal have omtanke for fortidsminderne. Oldtidsagre er helt aldeles unike, og dem skal vi passe på. Der er mange af dem her i Århus-skovene. Er museumsfolkene gode til at informere skovvæsenet om fortidens spor? Vigtigt at give ordentlig information". -Peter Brun Madsen understreger, at når man fremmer bøgeforyngelsen ved hjælp af harvning, er det et tegn på, at tingene ikke

Rekonstruktion af et jernalderhus. Jens Jeppesen fortalte: Huset har stået i 30 år, nu begynder vi at udskifte stolperne.

er rigtigt i balance. Får vi den balance genoprettet, kan vi undgå harvning. -Arkæologi er den eneste videnskab, der kan trække en kurve gennem eet punkt.-

Bent Odgaard informerer: Linden var i Lindetiden, det helt dominerende træ, endog helt over i Vestjylland. Efter at landbruget blev indført, kom asken frem. Vi har haft el på den halvfugtige bund. Asken kom frem som et tegn på, at man forstyrrede skoven.

Bøgen indvandrede 1000-1500 år f. Kr. men først 400 e. Kr. kom bøgen mere frem, hvor der tidligere havde været marker. Der er huller i udbredelsen i Nordjylland, Thy o.a. steder, men man har ikke kunnet finde nogle ensartede grunde for bøgens udeblivelse. Bøgen forekommer, hvor der er en regenerationsperiode. Det er kulturhistoriske træk, der afspejler bøgens udbredelse.

Skovhistorien belyst fra mange vinkler

Der gøres holdt ved højryggede agre, hvor der er 10-15 meter mellem rillerne. Højryggede agre var i brug så sent som i 1700-tallet. De stammer fra tiden, før man regulerede skov- og landbrug. Marken her er en fortsættelse af marken udenfor skoven. En markdyrkningsform, der går helt tilbage til vikingetiden. Man lavede højryggede agre for at få afvanding, da man begyndte at dyrke vinterafgrøder.

Nået frem til rekonstruktionen af et jernalderhus nede fra marsken, fortæller Jens Jeppesen: Fra omkring år 200 har man brugt husdyrgødning til at isolere husene med. Dette hus har stået i knapt 30 år, og nu begynder vi at udskifte stolperne. Før middelalderen flyttede landsbyerne rundt. På den måde skulle der mere træ til; det er egetræ, der dominerer som bygningstræ.

Den meget givtige dag sluttede ved Moesgaards hovedbygning. Jette Baagø takkede Jesper Laursen, Bent Odgaard, Jens Jeppesen og Peter Brun Madsen for den dejlige dag, hvor vi har fået så meget at vide, lige meget fra hvilken vinkel vi har nærmet os de forskellige emner.

Litteratur: Jesper Laursen: Fortidens spor i Århus-skovene.